

Bijlagen

Terschelling in 2025

Inhoud

Bijlage A Huidige situatie	2
1 Ligging	2
2 Demografie	3
3 Wonen	4
4 Werkgelegenheid	5
5 Toerisme	6
6 Landbouw	7
7 Onderwijs	7
8 Zorg	8
9 Mobiliteit en verkeer	9
10 Sport en sociaal-culturele voorzieningen	9
11 Landschapstypen	10
12 Dorpen	10
13 Natuur	11
Bijlage B Trends en ontwikkelingen	12
1 Technologie	13
2 Globalisering	13
3 Demografie	14
4 Duurzame ontwikkeling	14
Bijlage C, Bronnenlijst	16

BIJLAGE A Huidige situatie

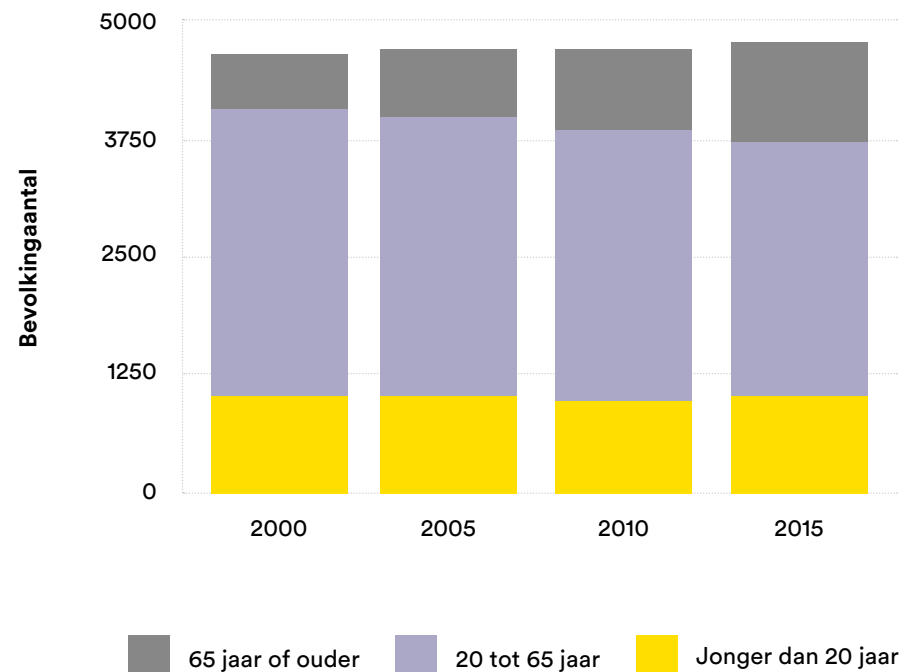
1 Ligging

Terschelling is met een oppervlakte van 88 km² het grootste Friese Waddeneiland. Het eiland is 30 km lang en gemiddeld 3,5 km breed. Terschelling bestaat uit ongeveer 80% uit natuurlijk duinlandschap en kwelders. Het Europees Natuurreservaat De Boschplaat vormt een aanzienlijk deel van het eiland. Op Terschelling ligt een aantal dorpen. De hoofdplaats is West-Terschelling, hier woont ongeveer de helft van alle inwoners van het eiland. Daarna zijn Midsland, Formerum, Hoorn, Lies en Oosterend de grootste dorpen. Ook zijn er nog enkele kleinere plaatsen of buurtgemeenschappen.

2 Demografie

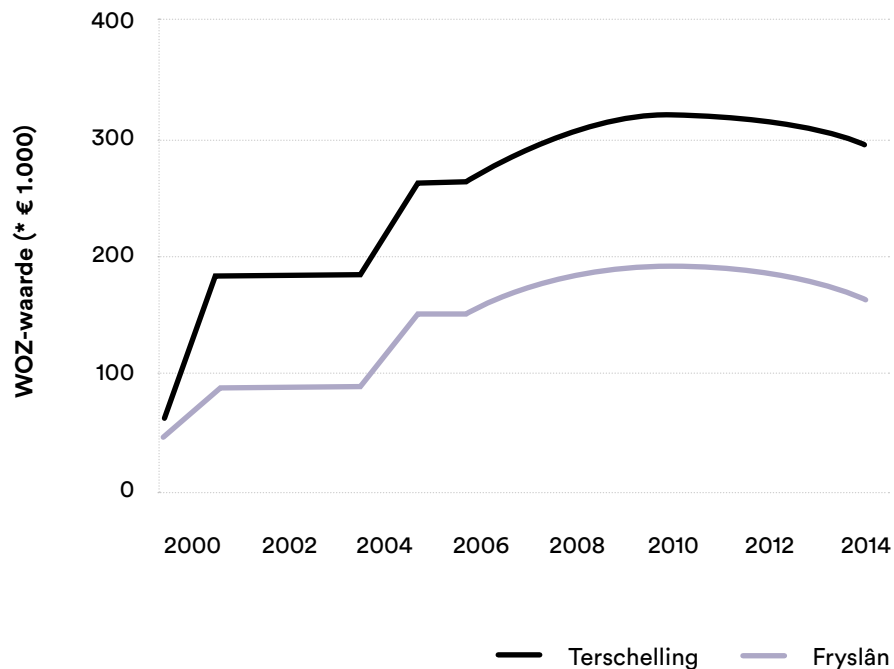
Op 1 januari 2015 telde Terschelling 4.834 inwoners. Dit is iets meer dan in 2000 toen er 4.723 inwoners waren. De laatste jaren is een lichte toename van de bevolking; dit lijkt vooral te komen door de groei van het aantal studenten aan de Hogere Zeevaartschool.

Bron: CBS, Statline

3 Wonen

Er staan in 2012 2.066 woningen op Terschelling voor permanente bewoning. Hiervan is driekwart een koopwoning. Vooral voor starters is er een lange wachttijd voor een huurwoning. Vanwege de krapte in de woningvoorraad, is maatschappelijke en economische gebondenheid een voorwaarde om voor een huurwoning in aanmerking te komen. Terschelling is een van de duurste woongemeenten in Fryslân op basis van de huizenprijzen. Daardoor is het voor (jonge) starters lastig om een huis op het eiland te kopen en ook de huurprijzen stijgen gestaag. De doorstroming stagneert momenteel.

Op Terschelling staan 716 recreatiewoningen. Deze woningen zijn vooral geconcentreerd in Midsland Noord, Formerum, Midsland aan Zee en West aan Zee. Ongeveer de helft van de recreatiewoningen staat op grond van Staatsbosbeheer waar erfpacht op rust. De huisvesting op Terschelling is onder de jongeren een van de belangrijkste thema's. Aangezien huur vrijwel niet mogelijk is qua beschikbaarheid en koop veelal te duur is, trekken veel jongeren weg van het eiland. Een klein deel blijft (langer) bij de ouders wonen of gaat reizen.

4 Werkgelegenheid

Het totaal aantal banen van 15 uur en meer op Terschelling zit op 1.824 in 2014. Dit is een kleine afname van drie procentpunt ten opzichte van 2002. De meeste arbeidsplaatsen hebben direct of indirect met het toerisme te maken. Er wordt hier veel gebruik gemaakt van seizoenkrachten, steeds vaker zijn dit buitenlandse arbeidskrachten, vooral uit Oost-Europa. Na 'horeca en logiesverstrekking' (28% van de werkgelegenheid) is de 'handel en reparatie' (met 13%) de belangrijkste sector. In de sector 'vervoer, opslag en communicatie' zijn 236 banen (11%), hierin zitten de banen in de zee- en kustvaart die van oudsher op Terschelling ruim vertegenwoordigd zijn. De grootste groei is geregistreerd in de zakelijke dienstverlening, het aandeel hiervan is 8% van de werkgelegenheid op Terschelling.

Veel van de jongeren die afgestudeerd zijn, vinden na hun studie passend werk aan de wal. De meeste banen op het eiland zijn direct of indirect gerelateerd aan het toerisme. Als jongeren in de sector willen werken waarin ze opgeleid zijn, zullen ze het eiland veelal moeten verlaten. Ook volgen steeds meer jongeren een hbo- of wo-opleiding. Juist op deze niveaus is er maar een beperkt aantal banen op het eiland. Verder ervaren de jongeren dat er weinig doorgroeimogelijkheden op het eiland zijn, en dat ook op persoonlijk vlak weinig ontwikkeling mogelijk is.

Dit zijn allemaal redenen om aan de vaste wal te gaan werken, en daarmee het eiland te verlaten. Forenzen is een mogelijkheid, maar dit is vaak weinig aantrekkelijk vanwege de boottijden. De jongeren die wel terugkeren naar Terschelling, werken vooral in de horeca. Dit betekent ook dat veel hbo- en wo-afgestudeerden niet het werk doen op het eiland waarvoor ze zijn opgeleid. De jongeren geven daarbij aan dat het op het eiland erg lastig is om fulltime banen te vinden.

5 Toerisme

Verreweg de meeste bezoekers aan Terschelling zijn afkomstig uit Nederland. Een klein deel komt uit Duitsland en andere Europese landen. In 2012 hebben ruim 430.000 mensen per veerboot het eiland bezocht, dit is een verdubbeling van het aantal overtochten ten opzichte van 1970. Toeristen komen steeds vaker voor kortere periodes, enkele dagen of een weekend. Met de eigen boot en charterschepen komen nog eens ongeveer 135.000 bezoekers naar het eiland. Jaarlijks trekt in juni het tiendaagse locatietheater en landschapskunsten festival Oerol ongeveer 50.000 bezoekers.

De belangstelling voor kamperen neemt af (uitzondering natuurkamperen; 'back to basics'). Groei vindt plaats in de categorie hotels. In de watersportsector is ook sprake van vergrijzing: dit leidt tot een beperkte aanwas van jonge schippers, minder boten en minder vaardagen.

6 Landbouw

Op Terschelling waren in 2012 in totaal 17 professionele agrarische bedrijven. Hiervan zijn twaalf bedrijven met melkrundvee. De grootte van deze bedrijven varieert tussen 35 en 125 melkkoeien. Er is één bedrijf biologisch. Naast de melkrundveebedrijven zijn er nog vijf andere agrarische bedrijven: twee paardenhouderijen, één biologische melkschapenhouderij met kaasmakerij en bezoekboerderij, één vleesveebedrijf met rundvee en vleeschapen en één biologische tuinderij met pluktuin. Deze 17 bedrijven gebruiken ongeveer 800 ha grasland waarvan 160 ha biologisch. Daarnaast wordt er nog een groot duingebied gepacht voor vleeskoeien. Agrarisch natuurbeheer speelt sinds begin de jaren 80 een belangrijke rol.

7 Onderwijs

Er zijn vijf basisscholen op Terschelling en één middelbare school. Op de middelbare school kan vmbo en onderbouw havo/vwo onderwijs gevolgd worden. In 2012 zaten 153 leerlingen op deze school. Leerlingen van alle niveaus worden door elkaar in klassen geplaatst. Veel leerlingen maken eerst het vmbo op het eiland af en stromen daarna door naar havo 4 in Harlingen of Leeuwarden. Het grootste gedeelte van de leerlingen dat aan de wal naar school gaat, woont door de week ook aan de wal. Dit aantal is groeiende. Ook is op Terschelling een hbo-opleiding gevestigd: het Maritiem Instituut Willem Barentsz, onderdeel van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Deze opleiding trekt veel studenten van elders naar het eiland. In de afgelopen jaren is dit aantal toegenomen tot 320 studenten.

TS25

Per 1 januari 2012 waren de slaappleaatsen op Terschelling als volgt verdeeld:

Categorie	Aantal slaappleaatsen
Hotels/pensions	1.147
Appartementenhotels	963
Kampeerterreinen	11.966
Bed & Breakfast	8
Groepsaccommodaties	651
Zomerhuisjes/tweede woningen	3.131
Particuliere verhuur/appartementen	2.586
Totaal	20.452

Veel van deze jongeren schrijven zich wel in als inwoner (vanwege studiefinanciering en/of gedeeltelijke vergoeding bootkosten) maar verblijven echter grotendeels tijdelijk op Terschelling en blijven, na afronding van de opleiding, hier in de regel niet wonen.

8 Zorg

Op Terschelling zijn de meeste basiszorgvoorzieningen aanwezig. De zorgvoorzieningen zijn in West-Terschelling en Midland gevestigd. Er zijn twee huisartspraktijken. Deze huisartsen zijn apothekhoudend en verloskundig actief. Sinds enkele jaren vinden er geen bevallingen meer op het eiland plaats. Ook zijn er op Terschelling drie fysiotherapeutenpraktijken, twee eerstelijns psychologenpraktijken, twee tandartspraktijken, GGZ ambulante behandeling voor kinderen en jongeren, ambulante begeleiding van MEE, een vestiging van maatschappelijk werk, een consultatiebureau en Buurtzorg en Thuiszorg (beide met wijkverpleging en thuiszorg). Er is een eilandteam (gebiedsgericht) dat voorziet in de verheldering van de hulpvraag en kortdurende ondersteuning biedt op terrein van sociaal domein. Verder wordt een (beperkt) aanbod van uit de wal 'ingevlogen'. Voor ziekenhuiszorg is men op de vaste wal aangewezen. Op Terschelling is een ambulancestandplaats. Acuu't ziektevervoer gebeurt via de SAR- helikopter of de reddingboot van de KNRM. Verder zijn er veel zzp'ers werkzaam in de zorg op het eiland met verschillende specialismen. Voor ouderen die intensieve zorg nodig hebben, is er het gecombineerd zorg- en verpleegcentrum De Stilen, met ook een psychogeriatrische afdeling. Dit zorgcentrum is recent geheel vernieuwd. De Stilen heeft 42 bedden. Het verzorgcentrum heeft voldoende capaciteit; het verpleegcentrum heeft niet voldoende capaciteit. Eilander senioren gaan daarom soms tijdelijk naar Harlingen of Leeuwarden en komen weer terug naar het eiland als er weer plaats is. Bij het zorgcentrum zijn ook vier aanleunwoningen. Voor ambulante zorg kan een beroep worden gedaan op thuiszorg.

9 Mobiliteit en verkeer

Busmaatschappij Arriva onderhoudt een dienstregeling op het eiland. Dagelijks rijden er geregeld bussen van West-Terschelling naar West aan Zee en Oosterend en v.v. Een deel van deze busdiensten sluit aan op de vertrekkende en aankomende veerboten. Iedere zaterdag, dagelijks in de vakanties en in de maanden juli en augustus rijdt er in de late uren een nachtbus op Terschelling.

Op dit moment bestaat de grootste groep openbaar vervoer (OV)-gebruikers uit scholieren. Deze groep is daarmee, afgezien van de subsidie, verantwoordelijk voor het grootste deel van de OV-inkomsten. Op Terschelling is de OV-chipkaart (nog) niet ingevoerd.

De hoge prijs van een bootticket en de lange overtocht ervaren de jongeren als zwaktes bij het wonen op een eiland. De jongeren zijn het erover eens dat de boot goedkoper kan en de duur van de overtocht korter. Dit is volgens hun zowel voor de bewoners als toeristen van belang. Het zou voor bewoners makkelijker worden om voor werk, studie, bezoek aan familie en vrienden of andere vrijetijdsactiviteiten als winkelen naar de vaste wal te gaan.

10 Sport en sociaal-culturele voorzieningen

Op Terschelling zijn de meeste voorzieningen aanwezig. Terschelling heeft een rijk en gevarieerd verenigingsleven en beschikt over verschillende sportvoorzieningen verspreid over het eiland (voetbalvelden, een tenniscomplex en sportzalen). Naast de mogelijkheden om in zee te zwemmen heeft Terschelling ook een subtropisch zwemparadijs. De nabijheid van de zee brengt met zich mee dat watersport in het algemeen en zeil-, kano-, roei- en surfsport in het bijzonder goed bedreven kunnen worden. Er wordt op het eiland ook veel paard gereden, dit kan op een omvangrijk net van ruiters- en menpaden. Paarden zijn op een aantal plaatsen te huur.

Terschelling biedt met zijn meer dan 70 voornamelijk kleinschalige kampeerterreinen, groepsaccommodaties en (appartementen)hotels en pensions een gevarieerd slaappleatsenvoorzieningsaanbod. Daarnaast biedt de passantenhaven in West-Terschelling ligplaats aan zo'n 350 schepen en is de haven geschikt voor de zogenaamde bruine vloot (charterzeilschepen).

11 Landschapstypen

Kenmerkend voor het eiland is de grote afwisseling aan landschapstypen. Op korte afstand van elkaar tref je aan een variatie van duinen, bossen, zandplaten, polder, weidegrond en een rijkdom aan karakteristieke dorpen. In West-Terschelling is de verbondenheid met de scheepvaart en de maritieme historie van het eiland, maar bevindt zich men op de zandplaat de Noordsvaarder of op de Boschplaat dan kan men genieten van de openheid en weidsheid. Weer heel anders dan de beslotenheid van de Terschellinger bossen. Of de enorme kracht die spreekt uit de hoog opgestoven duinen bij paal 3, of de beslotenheid tussen de elzensingels en de binnenduinrand van de Terschellinger Polder. Een aantrekkelijke polder met vergezichten en grazend vee: een plek waar boeren nog actief zijn.

12 Dorpen

Er zijn op Terschelling meerdere dorpen. De grootste zijn West-Terschelling, Midsland, Hoorn, Formerum, Lies en Oosterend. De dorpen op Terschelling hebben elk hun eigen karakter en historische invloedsgedebied. Dit dateert nog uit de periode dat er nog geen sprake was van bedijking, slenken voerden water aan tot aan de dorpen. Mede daarom is het van belang de afzonderlijke dorpen herkenbaar te houden door middel van de open ruimten waar ooit de slenken lagen die veel dorpen scheidde bij hoog water. Deze laaggelegen open gebieden zijn nog steeds herkenbaar in het landschap.

De slenken zijn niet alleen landschappelijk van waarde, ze hebben ook een cultuurhistorische en ecologische waarde.

13 Natuur

Ook de natuur kent een enorme verscheidenheid, niet alleen in de duinen maar ook in de polder. De waarde voor de natuur wordt veelal bepaald door het voorkomen van bepaalde planten- en diersoorten. Het aantal 'rode lijst soorten' zijn op Terschelling goed vertegenwoordigd. Neem bijvoorbeeld de weidevogelstand in de polder: waar het in Fryslân fors achteruit gaat met bijvoorbeeld de grutto en tureluur, zien we op Terschelling een stabiele en grote populatie. Dat het met die natuurwaarden zo goed gaat heeft te maken met het feit dat de leefomstandigheden zoals bodem- en waterkwaliteit in al die gevarieerde landschapstypen min of meer optimaal zijn. Maar ook het gevoerde beheer van de boeren en het waterbeheer door het Wetterskip dragen hiertoe bij.

BIJLAGE B Trends en Ontwikkelingen

De wereld om ons heen verandert in een hoog tempo. Het is een dynamische en uiterst complexe omgeving vol ontwikkelingen. Of het nu gaat om hoe we werken, hoe we onze vrije tijd besteden, hoe we ons verplaatsen, hoe we kopen: in de afgelopen decennia is er al op deze onderdelen al heel veel veranderd. En de enige zekerheid die we voor de toekomst hebben, is dat dit soort ontwikkelingen alleen maar doorgaan. We zullen ons op Terschelling hierop moeten voorbereiden. Om een idee te geven waar we op in moeten spelen, zullen we een hieronder een aantal belangrijke ontwikkelingen beschrijven.

We bouwen samen aan de toekomst van Terschelling

TS25

1 Technologie

Technologische ontwikkelingen gaan snel. In 2025 zal technologie nog veel meer dan nu bepalend zijn in ons dagelijks leven. Technologieën maken nieuwe vormen van communicatie mogelijk, en daarmee ons leven gemakkelijker. Mensen zijn beter en sneller geïnformeerd. Deze kennis maakt mensen ook op Terschelling (niet alleen de eilandbevolking maar ook onze gasten) onafhankelijker. Plaats en tijd worden voor veel diensten en werkzaamheden steeds minder belangrijk. Door betere technologie zal het internetwinkelen en thuiswerken blijven toenemen. De komst van internet heeft ook veel impact gehad voor de reiswereld, die juist voor Terschelling zo belangrijk is. Op het gebied van het zoek- en boekgedrag, maar ook als bron om inspiratie op te doen voor de vakantie. Al deze technologische mogelijkheden beïnvloeden de toekomst van reizen. In de komende jaren draait hierbij alles om verdere versoepeling van processen, keuzevrijheid, zelf in control zijn, maatwerk en samen delen. Een wereldwijd groeiende trend is de opkomst van de zogenaamde socialtravel-sites waarbij reizigers voor, tijdens en na de vakantie in contact komen met andere reizigers en met locals. Op deze manier worden ervaringen uitgewisseld en nieuwe wensen en ideeën opgedaan.

2 Globalisering

Een wereldmarkt met steeds minder grenzen biedt veel voordelen. Deze ontwikkeling, globalisering genaamd, biedt werkgelegenheid, maakt producten wereldwijd verkrijgbaar, bevordert flexibiliteit en innovatie. Globalisering opent nieuwe markten voor bedrijven. Medewerkers hoeven niet langer plaatsgebonden hun werk in te vullen. Consumenten kopen hun producten over de hele wereld en laten deze producten thuis bezorgen. Een negatief effect van globalisering is dat veel laaggeschoold werk aan lagelonenlanden wordt uitbesteed.

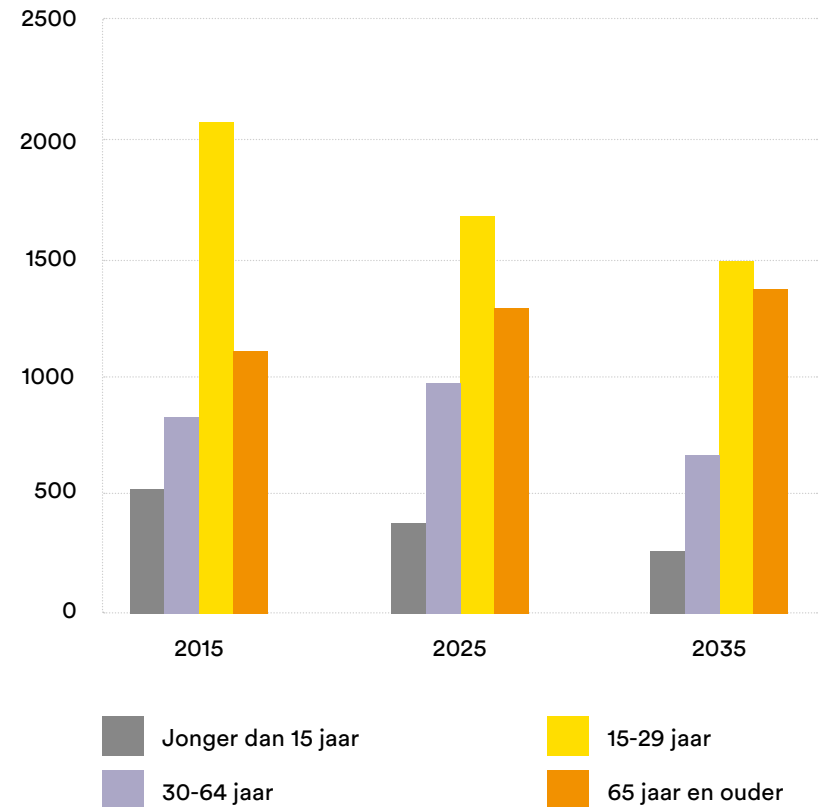
3 Demografie

De verschijnselen van krimp lijken ook op het eiland Terschelling af te komen. Op Terschelling wordt deze vooral gekenmerkt door ontgroening en vergrijzing, waardoor een andere opbouw van de bevolkingspiramide ontstaat. Het aantal AOW'ers neemt toe en de omvang van de beroepsbevolking neemt af, hoewel dit enigszins wordt gecompenseerd door het optrekken van de pensioengerechtigde leeftijd. De krimpverschijnselen leggen druk op de beschikbare voorzieningen. Sommige voorzieningen op Terschelling zijn al verdwenen of staan onder druk. Aan de andere kant is er behoefte aan meer, deels andere, voorzieningen. De druk op zorgvoorzieningen neemt verder toe. We worden in Nederland gemiddeld steeds ouder. En de ouderen van nu zijn vitaler dan ze vroeger waren. De ouderen blijven bovendien langer zelfstandig wonen. Maar kwalen komen ook met de ouderdom dus de druk op de zorg wordt groter en bijna onbetaalbaar mede door dure technologische innovaties. Dit is een complex probleem waar de overheid oplossingen voor moet zoeken. Er wordt een groter beroep gedaan op mantelzorg en vrijwilligerswerk.

4 Duurzame Ontwikkeling

De huidige welvaartssituatie legt grote druk op het milieu. Dat leidt tot klimaatverandering, milieuverontreiniging, verlies van biodiversiteit en het einde van de fossiele bronnen. Door duurzame ontwikkeling wordt voorzien in de behoeften van de huidige generatie zonder dat daarmee de behoeften van toekomstige generaties – hier en in andere delen van de wereld – in gevaar worden gebracht. Duurzame ontwikkeling is dan ook een gevestigd begrip geworden waar vrijwel niemand tegen is. Van allerlei activiteiten en producten zijn duurzame varianten ontstaan. Bij duurzame ontwikkeling is het wel telkens zoeken van een ideaal evenwicht tussen ecologische, economische en sociale ambities. Dit geldt niet alleen voor afwegingen die de overheid moet nemen: maatschappelijk duurzaam ondernemen is iets waar we allemaal een rol in hebben.

Bevolkingsprognose Terschelling

Bron: Partoer

BIJLAGE C Bronnenlijst

Ambitiemanifest Waddeneilanden

De energieke toekomst
2007

Centraal Bureau voor de Statistiek

Statline
2015

De Cultuurverkenning

Ontwikkelingen en trends in het
culturele leven in Nederland
Raad voor Cultuur
2014

Duurzaam investeren in recrea- tie en ruimte

10 innovatieve ondernemers in
beeld
recreatieenruimte.nl

Economische beleidsvisie provincie Fryslân

Groen, slim en grensverleggend
2012

Fluchskrift Partoer

Sociaaleconomische kenmerken
Terschelling
01/2014

Gemeente Terschelling

Algemene informatie
(voorzieningenaanbod)
terschelling.nl

Het geluid van jongvolwassenen van de Friese Waddeneilanden

Een onderzoek naar sterktes,
zwaktes, kansen en bedreigingen
van het wonen op de Friese
Waddeneilanden

Partoer
2014

Horecabeleid Terschelling

29 januari 2013

Informatiedossier provincie Fryslân

informatiedossier.nl
2015

Landbouwvisie Terschelling 2012-2020

LTO Noord
2012

Landschapsonwikkelingsplan Terschelling

Oranjewoud
2004

Loslaten in vertrouwen, Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving

Raad voor het openbaar bestuur
2012

Natuurlijk verder

Rijksnatuurvisie
2014

TS25

Nota Sportbeleid

2010 – 2014
2009

Ontwikkelplan Terschellinger Polder

september 2012

Provinciale werkgelegenheidscijfers

Provincie Fryslân
2004-2014

Prestatieovereenkomst Wonen Terschelling

2011-2016

Rol van de overheid bij lange termijn maatschappelijke opgaven

duuzamegebiedsontwikkeling.nl
mei 2012

Terschelling houdt koers

Coalitieakkoord
2014-2018

TriasEnergetica

TU-Delft
triasenergetica.com

Thema's en Trends Terschelling

Resultaat van een ambtelijke
verkenning
2015

Toeristisch Programma Friese Wadden

Horizon
2013 – 2020

Toeristische toekomstvisie Terschelling

2007

Vier scenario's voor de toekomst van de detailhandel

hbd.nl
2020

Woonplan Terschelling 2008-2016

Zorg blijft groeien, Trends in
gezondheid en zorg
Centraal Planbureau
cpb.nl/publicatie/
trends-in-gezondheid-en-zorg